

i imajući pristup i utjecaj na dvoru Sulejmana Veličanstvenog, Gracija je nastavila voditi svoj ogromni poslovni imperij koji se prostirao od Zapadne Europe, preko mediteranskih pomorskih država sve do moćnog Osmanskog Carstva. Njezin nećak i zet Josif Nasi zauzimao je visoke položaje u osmanskoj administraciji sve dok nije izgubio utjecaj, ali ne i bogatstvo, nakon smrti sultana Sulejmana (1566) i Selima II. (1574) i dok Mehmed Sokolović nije postao svemoćan na Porti. Gracija je umrla 1568. u svojoj palači u Carigradu. Birnbaum opširno prikazuje njezinu djelatnost u tom gradu, ne samo poslovnu, nego i na polju književnog i prosvjetnog rada među židovskim stanovništvom osmanske prijestolnice, u čemu je i Josif Nasi imao vidnog udjela.

U svom zaključku autorica, između ostalog, navodi i vrlo laskave ocjene Gracije koje su zapisali židovski rabini i intelektualci u povodu njezine smrti, ali sasvim točno podvlači da Gracijin slučaj nije bio tipičan za Židove i konverse tog vremena. Gracija je bila iznimka, kako zbog svojih očito izvanrednih sposobnosti, tako i zahvaljujući velikom bogatstvu na koje se mogla oslanjati kroz cijeli svoj život. Sa svim tim, Gracija nije mogla utjecati odlučnije na sudbinu Židova i konversa niti poboljšati njihov položaj u Europi.

Dva apendiksa, jedan o novcu i cijenama, a drugi o putovanju od Dubrovnika do Carigrada u 16. stoljeću pridonose lakšem praćenju teksta.

Knjiga Marianne Birnbaum nije bez mane: ima u njoj dosta tiskovnih grešaka, također i stanovit broj drugih manjih grešaka, ali to nikako ne umanjuje njezinu vrijednost. Stavljajući Graciju Mendes u centar svoje pažnje, Marianna Birnbaum nam je dala neobično bogatu i živu sliku ne samo Gracijinog života, nego i života, patnji, stradanja i uspjeha Židova i konversa u Europi uopće u 16. stoljeću. Stoga će ova knjiga nedvojbeno naći svoje zasluženo mjesto u znanstvenim knjižnicama i u rukama mnogih zainteresiranih pojedinaca.

Bariša Krekić

Giulio Fenicia, *Il Regno di Napoli e la difesa del Mediterraneo nell'età di Filippo II (1556-1598)*, *Organizzazione e finanziamento*. Bari: Cacucci Editore, 2003., 326 str.

U svojoj najnovijoj knjizi *Napuljsko Kraljevstvo i obrana Sredozemlja u doba Filipa II (1556-1598)* Giulio Fenicia, profesor na Odsjeku za europske studije Sveučilišta u Bariju, proučava gospodarsku i vojnu povijest Napuljskog Kraljevstva u kratkom razdoblju od samo polovice stoljeća, kada je nastojanje da se u talijansko španjolsko Sredozemlje vrate socijalni mir, centralizirana ekonomija i politika, što je desetljećima ugrožavala neosporna osmanska prevlast, trgnulo Napulj iz sive anonimnosti i stavilo ga u samo središte zbivanja. Filipova politika militarizacije učinila je Napulj glavnim protagonistom i polazištem koordinirane akcije centraliziranja gospodarstva i povećanja prihoda za ustrojavanje i održavanje dobro strukturirane kopnene vojske i ratne mornarice. Uključivanje Napulja u vojni projekt obrane i učvršćivanje španjolske monarhije na Mediteranu pokrenulo je proces gospodarske i društvene preobrazbe koji je kontinentalni jug izvukao iz mrtvila više od pola stoljeća duge španjolske dominacije.

U uvodnom dijelu autor se osvrće na ideološke i institucionalne pretpostavke nove obrambene strategije, izražene u raspravama koje su polovicom 16. stoljeća pokrenuli Giulio Cesare Caracciolo i Alfonso Piscicelli. U *Discorso sopra il Regno di Napoli (Rasprava o Napuljskom kraljevstvu)* Caracciolo traži vraćanje povlastica plemićkom staležu, koje im je oduzeo još Karlo V., i obrađuje problem obrane Kraljevstva, a Piscicelli u svojoj knjizi *Discorso intorno alla Milizia che si potrebbe introdurre nel Regno di Napoli (Rasprava o vojsci koja bi se mogla ustrojiti u Napuljskom Kraljevstvu)* anticipira obrambenu politiku Filipa II.

U prvom poglavlju, *La difesa del territorio (Obrana teritorija)*, govori se o izgradnji utvrda i guste mreže kula stražarnica i ustrojavanju nacionalne vojske za obranu teritorija koja je bila spremna intervenirati i u međunarodnim

sukobima. Uzdržavanje nacionalne vojske i *tercio*, španjolskih pješadijskih regimenti, kao i troškovi izgradnje utvrda i preko 300 kula stražarnica namirivani su iz poreza, s tim da je utvrđama i kulama stražarnicama dodatnim odvajanjem iz državne blagajne bilo zajamčeno i održavanje. Dobar dio novca, nekoliko stotina tisuća dukata godišnje, bio je namijenjen vojnim potrebama.

Drugo poglavlje, *La realizzazione di una nuova flotta (Stvaranje nove flote)*, sustavno obrađuje sve aspekte stvaranja nove flote, troškova brodogradnje i izgradnje novog arsenala. Proces ustrojavanja ratne mornarice posve je drugačiji od formiranja kopnene vojske. U vrlo kratkom vremenu, za desetak godina, napuljska je flota od jedva šest galija 1560. godine do lipnja 1573. narasla na pedeset galija. Sagrađen je novi arsenal, koji je punom parom popravljao i obnavljao španjolske i zaplijenjene turske galije. Povećali su se troškovi za nabavku drva potrebnog za izgradnju galija, izdaci za oružje, topovski i puščani prah. Uz to, ako se uzme u obzir da je svaka galija imala 164 veslača, pedesetak časnika, mornara i drugog osoblja i isto toliko vojnika, prilično veliku stavku činili su izdaci za živežne namirnice i odjeću posade.

Osim važnog financijskog aspekta vezanog za troškove prehrane, problem je bio i organizacijske naravi, jer je upravljanje prehrambenim resursima zahtijevalo organiziranu kontrolu i kanalizaciju proizvodnje. Goleme količine žita, vina, mesa, usoljene ribe, povrća itd. valjalo je pretvoriti u kapital, a njihov je izvoz dugo bio zabranjen, što je Kraljevstvo lišavalo lijepog prihoda.

U trećem poglavlju, *L'amministrazione delle galere (Upravljanje galijama)*, autor analizira dva načina upravljanja galijama, troškove poslovanja, pronevjere. Što se tiče upravljanja flotom, smjenjivana je izravna uprava sa jeftinijom tzv. *asiento* upravom. U prvom slučaju uprava je birokratski centralizirano povjeravana kapetanu svake galije, a kod *asiento* uprave sklapao je ugovor s generalnim kapetanom eskadre, koji je za zadovoljavanje svih

potreba dobivao unaprijed određenu godišnju svotu. Iako je izravna uprava otvarala mogućnost niza prijevara, kraljevske galije su, zbog nezainteresiranosti *asientas*, sve više zapuštane, pa je 1590. godine Filip II. zahtijevao vraćanje flote pod izravnu upravu.

Četvrto poglavlje, *Il finanziamento della spesa militare (Financiranje vojnih troškova)*, okrenuto je pitanju financiranja naglo naraslih troškova za vojne potrebe, što je mahom rješavano povećavanjem poreza i javnog duga. Kao glavnu odrednicu u rješavanju tog problema autor prepoznaje u uspostavljanju ravnoteže između funkcionalnosti i štednje. Kada je, primjerice, zbog bilance smanjen broj galija napuljske eskadre, obnovom trupova i racionalnijom opskrbom povećana je funkcionalnost preostalih galija. U slučaju da je bilo teško pomiriti oba zahtjeva, uvijek je prevladavala funkcionalnost. Odluka o izgradnji arsenala nije slučajno donesena u fazi ekspanzije ratne mornarice, no nju je u isto vrijeme diktirao i zahtjev za povećanjem operativnosti flote manjih dimenzija.

Povećani troškovi za vojsku u drugoj polovici 16. stoljeća teško su opteretili potkraljeve financije. Izravna posljedica tog opterećenja bila je sistematizacija prihoda od izvanrednog poreza i veliko povećanje javnog duga. S druge strane, stalne poteškoće u bilanci i traženje novih prihoda stvarali su zbrku u kojoj su cvale korupcija i špekulacija.

Na kraju, knjiga je bogato opremljena tablicama, grafikonima, ilustracijama, indeksima imena potkraljeva i kapetana galija, kronološkim pregledom i pregledom mjernog sustava, te bibliografijom i indeksom imena.

Mihaela Vekarić